

ROLUL BĂNĂȚENILOR ÎN CADRUL „SOCIETĂȚII PENTRU UN FOND DE TEATRU ROMÂN” (1870-1914)

*Valentin Sandu**

Cuvinte cheie: Fond de Teatru Român, Familia, culturalizare

Schlüsselworte: Rumänisches Theaterfond, Die Familie, Aufklärung

Dimensiunea de masă a culturii românești din Banatul istoric în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX poate fi înțeleasă în contextul programului național de afirmare a identității cultural-politice în cadrul Monarhiei austro-ungare. Politica guvernanților de la Budapesta, constituțională în declarații și liberală în intenții, s-a dovedit restrictivă la adresa naționalităților din stat – la rândul lor, românii din Transilvania, Banat și „părțile ungurești” au răspuns printr-o acțiune cultural-națională și politică efervescentă, amplă și de mare răsunet european.

Proiectele cultural-naționale demarate în 1861 prin *A.S.T.R.A.*¹ au reprezentat programatic matricea și mai târziu nucleul din care decurgeau liniile de forță ale sintezei cultural-naționale românești (1896-1910)².

Manifestările culturale cu caracter de masă denotă implicarea tuturor categoriilor sociale în acțiunea de structurare și implementare a unui spirit românesc racordat societății în vederea recuperării modelelor tradiționale și modernizării pe o structură dinamică, românească și totodată europeană. Contextul politic din cadrul statului dualist era restrictiv în privința aprobării statutelor și mai ales în funcționarea societăților culturale românești. Cu toate acestea, românii din Transilvania, Banat și „părțile ungurești” au înființat și au susținut asociații precum: „reuniuni de lectură, cânt și musică”³, reuniuni

* Liceul Bănățean, Oțelu Roșu, județul Caraș-Severin, e-mail: sanduval59@yahoo.com

¹ *Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român.*

² Cf. *Transilvania*, Sibiu, An XXIX, Nr. VII-VIII (septembrie-octombrie) 1889, p. 160.

³ Cunoscute mai ales sub denumirea de „cassine române”.

învățătoarești, reuniuni ale femeilor române, despărțăminte ale *A.S.T.R.A.*, filiale ale *Fondului de Teatru Român* ș.a.m.d.⁴

Societățile cultural-naționale acționau pe teritoriul Monarhiei austro-ungare „fără granițe” pentru românii dintr-o regiune istorică sau din alta; intelectualii, adunările generale, reuniunile circulau nestingherit, colaborau, întemeiau filiale, publicații, biblioteci, organizau întruniri cu un mare și nedisimulat caracter național în satele și orașele din Banat, Transilvania, Crișana, Maramureș și Bucovina. Cu ocazii speciale, granițele politice ale statului austro-ungar erau depășite de acestea printr-un fructuos schimb de experiență cu asociațiile culturale din România⁵.

Dezideratul românilor din Monarhia austro-ungară și ca atare al românilor bănățeni de a întemeia un teatru românesc s-a înscris în efortul susținut pentru „culturalizarea poporului” – în special pentru cultivarea limbii române, întărirea conștiinței identității naționale și realizarea de creații literar-artistice proprii⁶. Casinele române pentru lectură, cânt și teatru înființate în statul dualist din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și-au propus, printre altele, și susținerea teatrului de amatori sau „diletanți”. În Banatul istoric, majoritatea grupurilor de cântăreți și actori amatori a abordat subiecte românești sau străine, teme istorice, moralizatoare, religioase ș.a. Unele dintre textele declamate, cântate sau transpuse pe scenă cultivau limba română, așa-numitul „dialect bănățean” (graiul bănățean, regionalismele), pildele cu învățătură – acestea fiind de un nivel mediu ca realizare literar-artistică.

Parcursul unor publicații românești din Monarhia austro-ungară, apărute în 1860-1870, denotă implicarea întregii societăți prin intelectuali precum Elia Trăilă, Athanasie M. Marienescu, Simeon Manguica, Iosif Vulcan ș.a.m.d.,

⁴ *Biserica și Școala*, Arad, An XII, Nr. 41, 11/23 octombrie 1898, p. 1-2. Publicația Eparhiei Greco-Ortodoxe a Aradului folosește sintagma „Fond de teatru român”; denumirea de „Societate Pentru un Fond de Teatru Român” este folosită mai ales de publicația *Familia*, cf. *Familia*, Budapesta, An X, Nr. 6, 10 februarie 1874. p. 71.

⁵ Arhiva Mitropoliei Banatului (în continuare A.M.B), Timișoara, Fond N. Ilieșiu. *Răspuns la Chestionarul istorico-arheologic al Muzeului Bănățean* pentru 1870-1914; I. Munteanu, *Mișcarea națională din Banat 1881-1918*, Timișoara, 1994, p. 153-161; P. Oallde, *Lupta pentru limba română*, Timișoara, 1983, p. 15-21; I. Pârvu, V. Sandu, *Cultură și comunitate pe Valea Bistrei, 1862-1919*, Timișoara, 2005, p. 12-62.

⁶ *Biserica și Școala*, Arad, An XXII, Nr. 18, 3/15 Mai 1898, p. 243-244. Serata literar-muzicală a studenților români de la Pesta, patronată de Dr. Alexandru Mocioni a dat spectacol cu compoziții de I. Vidu, N. Popovici, I. Dima, N. Porumbescu și din compozitorii străini

pentru evidențierea unor formații (grupuri) de țărani români care cultivau „autenticul” prin dansuri populare, șezători, recital de poezie, piese de teatru ș.a.m.d.⁷.

În sprijinul românilor din Transilvania, Banat, Bucovina și „părțile ungurești” au venit revistele care publicau piese de teatru ale consacraților V. Alecsandri și C. Negri din „țară” (din România); gustul publicului român transilvănean și bănățean pentru teatru a fost educat prin reprezentările unor trupe de teatru din România, precum cea condusă de Matei Millo, directorul Teatrului Național din București. Această trupă a dat reprezentații la Cluj. Turnee în Transilvania și Banat au întreprins, încă din 1863, Mihail Pascaly și Fany Tardini la Cluj, Brașov, Arad și Lugoj⁸.

Astfel s-a născut ideea înființării unui teatru național românesc în Transilvania. În fruntea mișcării pentru teatru românesc în Monarhia austro-ungară s-a aflat Iosif Vulcan, care a lansat în 1869 un *Apel* în acest scop⁹. Turneele întreprinse de Matei Millo în Transilvania, *Apelul* lui Iosif Vulcan și tradiția asociațiilor cultural-naționale sătești din perioada anterioară au trezit un interes deosebit în rândul tinerilor români din Monarhia austro-ungară. Aceștia au întemeiat în câțiva ani societăți de diletanți, dând reprezentații de succes cu piese de teatru ale autorilor din România¹⁰.

Societatea Pentru un Fond de Teatru Român și-a ținut toate adunările generale în Banat, după un tipic asemănător reuniunilor învățătorilor români, între 1872-1876, la: Timișoara (1872), Caransebeș (1873), Oravița (1874), Reșița (1875) și Lugoj (1876)¹¹.

Nu este întâmplătoare această convergență culturală a *Societății Pentru un Fond de Teatru Român* cu *reuniunile învățătoarești* și cu A.S.T.R.A., deoarece

Thomas cu „Hamlet” și R. Karrasz cu “Rapsodia”; au interpretat la pian și cu voce: Valeria Papp și Clotilda Olteanu; au fost declamate versuri de V. Alecsandri.

⁷ *Amicul Școalei*, Sibiu, An II, Nr. 8, 1861, p. 3; cf. Teofil Bugnariu, „Familia”. *Foaie enciclopedică și beletristică cu ilustrațiuni. 1865-1906, Indice bibliografic*. Partea 1-2, Cluj-Napoca, 1974, p. 71; Pavel Țugui, „Foaia Societății pentru Literatură și cultură Română” în Bucovina, în *AUC*, seria Istorie-Geografie-Filologie, Craiova, 1972, p. 18; Alexandru Melian, *Literatura în paginile ziarului „Concordia”*, în *AUB*, 1971, p. 77.

⁸ Ioan Masoff, *Matei Millo și timpul său*, București, 1939, p. 13.

⁹ *Ibidem*, p. 16.

¹⁰ *Ibidem*. Ideea a avut printre susținători pe Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu și Titu Maiorescu.

¹¹ Vasile Netea, *Spre unitatea națională a poporului român*, București, 1974, p. 125.

membrii reprezentativi ai acestor societăți culturale erau înscriși încă din perioada 1872-1876 și mai târziu, până în 1892, ca „membrii cotizanți” în acestea. Astfel, regăsim numeroși membri ai A.S.T.R.A. și ai *Reuniunii învățătorilor gr. or. români din dieceza Caransebeșului* la Lugoj și la Lipova¹²; Andrei Ghidiu, protopopul greco-ortodox al Orșovei, era membru al A.S.T.R.A. și al *Societății Pentru un Fond de Teatru Român* și al *Reuniunii învățătorilor gr. or. români din dieceza Caransebeșului*¹³; Elia Trăilă din Orșova era membru al celor trei societăți în 1892 ș.a.m.d.¹⁴.

Au rămas în analele *Societății Pentru un Fond de Teatru Român* adunările generale din sudul Banatului. La Oravița, în 1874, sub conducerea lui Simeon Manguica, Elia Trăilă ș.a.m.d. au fost mobilizați intelectualii români din oraș, adunarea declarându-se de interes național¹⁵. Întemeierea la Oravița a *Societății de teatru, casinou și cetire* în 1875 a fost o urmare firească a acestei emulții culturale, un rezultat al adunării generale din 1874¹⁶. Pentru ajutorarea ostașilor români de pe Frontul din Balcani (1877-1878), *Albina Carpaților* din Sibiu publica piesa patriotică *La Turnu Măgurele*, de Vasile Alecsandri. Sceneta în versuri s-a jucat și în Banat, de către diletanții români, stârnind un sentiment de mândrie. Corespondențele lui Athanasie M. Marienescu și ale lui Andrei Bârseanu la *Albina Carpaților* și creșterea numărului de cititori în Banat, după 1878, arătau ecoul peste timp al teatrului cu subiecte istorice și naționale în rândul bănățenilor atașați protestului cultural față de regimul dualist¹⁷.

Distanța parcursă de cassinele române bănățene între întemeiere și maturizare se măsoară în decenii – aceeași distanță era parcursă, distinct, de către *Societatea Pentru un Fond de Teatru Român*. În 1870 un grup de intelectuali ardeleni și bănățeni, greco-catolici și greco-ortodocși, întruniți la Deva într-o adunare generală, a hotărât întemeierea acestei asociații. Președintele

¹² *Transilvania*, An VII, Brașov, Nr. 81, 1872, p. 96. La Lipova erau 26 membrii cotizanți ai A.S.T.R.A.

¹³ *Ibidem*, An XII, Nr. 13-14, 1881, p. 11.

¹⁴ *Ibidem*, Sibiu, An XXIII, Nr. 9, 1892, p. 315.

¹⁵ Cf. Marcu Mihail Deleanu, *Academicianul Simeon Manguica (1831-1890)*, Reșița, 2002, p. 265.

¹⁶ Serviciul Județean Caraș-Severin al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.A.N.C.S), *Fondul de Teatru, casinou și cetire din Oravița*, Dosar 3/1875, f. 1.

¹⁷ Cf. Victor V. Grecu, *Albina Carpaților (1877-1880). Studiu monografic. Bibliografie*, București, 1970, p. 68.

Fondului de Teatru Român, Iosif Vulcan, directorul publicației *Familia*, și-a asociat printre „membrii fondatori” pe bănașenii Vicențiu Babeș, Alexandru Mocioni și Athanasie M. Marienescu¹⁸. Momentul respectiv înseamnă ieșirea din perioada proiectelor sterile (de birou) și demararea statutară a noii asociații „Programul” *Fondului de Teatru Român*¹⁹ era inspirat în cea mai mare parte din „Statutele” *A.S.T.R.A.*²⁰, iar prin direcție și manifestare cuprindea punctele forte ale asociațiilor cultural-naționale înființate după 1867²¹. Fiind destinată unui scop național, *Societatea Pentru un Fond de Teatru Român* și-a propus întemeierea de filiale în statul dualist²², adunări generale anuale în orașele Transilvaniei, Banatului și „părțile ungurești”, colaborarea cu Biserica, școala, reuniunile culturale și strângerea de fonduri pentru un teatru românesc²³.

Până la începutul secolului XX, realizările *Fondului de Teatru Român* s-au împletit, s-au completat cu programul de lungă durată al *A.S.T.R.A.*, cassinelor romane, reuniunilor învățătoarești, reuniunilor femeilor române ș.a. Adunările generale ale *Fondului de Teatru Român* se desfășurau după un program bine definit. „Membrii cotizanți” primeau în schimbul banilor donați o categorisire onorabilă: 1. membrii fondatori (cotizau 200 cor.); 2. membrii pe viață (cotizau 10 cor.); 3. membrii ajutători („cu orice taxă”)²⁴. Adunările generale ale *Fondului de Teatru Român* se organizau și se desfășurau precum cele ale reuniunilor învățătoarești și ale *A.S.T.R.A.* Un comitet organizator din localitatea unde urma să se țină adunarea generală întâmpina invitații la gară; urma conducerea invitaților la hotelul din localitate – în prima zi de desfășurare a adunării (duminica, cu prilejul unei sărbători religioase) se mergea la Biserică pentru „serviciul divin”. Pe secțiuni științifice, membrii *Fondului de Teatru Român* susțineau cuvântări și dizertații. Festivitățile se încheiau cu concerte, baluri, expoziții de artă populară românească sau excursii tematice. De obicei

¹⁸ *Familia*, Budapesta, An X, Nr. 6, 10 februarie 1874, p. 71. Data întemeierii “Societății” este 4 octombrie 1870.

¹⁹ *Ibidem*, p. 72.

²⁰ Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, *Fond A.S.T.R.A. 1861-1896*.

²¹ I. Munteanu, *op.cit.*, p. 161-162.

²² *Familia*, Budapesta, Nr. 25, 23 iunie/5 iulie 1874, p. 298.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Renașterea*, Caransebeș, An II, Nr. 33, 13 august 1906, p. 3. Articolul *Societatea pentru crearea unui fond de teatru român*.

în ziua a doua a adunării generale se susțineau rapoartele, dările de seamă, se făceau „primirii de noi membri” și se strângeau fonduri²⁵.

Cu timpul, intelectuali eclesiali și civili, „poporul de rând”, întreaga societate românească din Banatul istoric își lărgeau orizontul cultural, își formau un gust pentru spectacolul de muzică și teatru, dobândeau un atașament firesc față de „limba vie”²⁶, datini, obiceiuri, port popular, tradiții ș.a.m.d.²⁷.

Totodată, societatea românească din Banatul istoric se maturiza din punct de vedere cultural pentru a înțelege necesitatea unui teatru românesc, așa cum aveau „popoarele mai înaintate ale Europei”²⁸. Era un deziderat care însemna racordarea la modernitate, la curentele culturale ale Europei.

Trupe de teatru organizau turnee prin orașele Banatului, țineau spectacole apreciate de public; periodic, bănățenii asistau la concertele unor interpreți veniți din alte zone. Erau cunoscute reprezentațiile date de trupa de teatru condusă de Zaharia Bârsan cu piese de Carlo Goldoni și A. Theuriet²⁹; spectacolele de teatru ale trupei de teatru „N. Ionescu” din Arad³⁰; piesele de teatru de V. Alecsandri, M. Millo din România erau periodic reprezentate la Oravița unde funcționa o filială a *Fondului de Teatru Român (1874)*, condusă de Elia Trăilă³¹.

Din 1870 *Fondul de Teatru Român* a crescut permanent din punct de vedere financiar și a înființat filiale în întregul Banat.

Este remarcabilă specializarea publicațiilor românești în a da publicului cititor și formațiilor de diletanți piese de teatru traduse din repertoriul universal sau realizări teatrale ale unor autori români. Astfel, în *Luminătorul* din Timișoara, au apărut fragmente din *Divina Comedia* de Dante Alighieri, *Noua Bibliotecă Română* din Brașov publica traduceri din Molière, Schiller, Kotzebue ș.a.m.d, *Viitorul* din Budapesta număra printre membrii săi pe Vasile Alecsandri

²⁵ *Biserica și Școala*, Arad, An XXVIII, Nr. 34, 22 august/4 septembrie 1904, p. 243-244. Articolul *Adunarea societății teatrale*.

²⁶ Limba vorbită de românii bănățeni în lumea satelor.

²⁷ *Renașterea*, Caransebeș, An II, Nr. 14, 2 aprilie v. 1906, p. 5.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, Nr. 33, 13 august 1906, p. 3: Despre „Adunarea Fondului de teatru român” de la Lipova.

³⁰ *Ibidem*. Cf. A.M.B., Timișoara, Fond Cotoșman Gheorghe. *Chestionar cu date istorice. Protopopiatul Caransebeșului. Genealogia Familiei Frențiu*.

³¹ V. Popeangă, *Eparhia Aradului în perioada instituționalizării 1807-1948*, Arad, p. 61-62.

și Titu Maiorescu din România, publicând periodic fragmente din piesele de teatru ale lui C. Negruzzi și V. Alecsandri, *Analele „Familiei”* din Cluj punea în paginile sale drama istorică *Asasinarea lui Mihai Viteazu*, de A.G. Drăghicescu³².

Pentru colonia română din Viena și prin eforturile *Societății Academice Social-Literare „România Jună” din Viena*, teatrul românesc din România intra în universalitate. *Almanahul* respectivei societăți publica, în 1888, actul V din piesa *Ovidiu* de Vasile Alecsandri³³.

De obicei, membrii fondatori erau prezenți la întemeierea noilor filiare, cuvântau în fața mulțimilor precizând scopurile asociației, coordonau adunările generale (secțiunile științifice) și erau primii care făceau donații. Astfel, în 1879 la Oravița, după un concert al cassinei române locale, au donat bani pentru fond: Vicențiu Babeș, Simion Manguica, Elia Trăilă, precum și protoprezbiterul greco-ortodox al Oraviței, Ioan Popovici³⁴. Urmând exemplul membrilor fondatori, membrilor onorari și ajutători, au donat bani preoții greco-ortodocși: Ioan Tămășel din Vrani, Ioan Popovici din Ciclova Română, Ioan Ana de Racz din Timișoara, Ioan Vulcanu din Ilidia, Simion Pascu din Ticvani și Ioan Frențiu din Reșița. S-au strâns cu acest prilej 552 fl. din donații și din obligațiuni³⁵.

Remarcăm pentru deceniul șapte al secolului XIX o convergență socio-culturală, o emulație deosebită și mai ales o colaborare între oamenii Bisericii și ai societății civile în susținerea dezideratului național pentru un teatru românesc. Acest proiect era susținut plener în acea perioadă de ziarul *Familia*. Iosif Vulcan, directorul publicației, ținea la curent cititorii bănățeni cu toate manifestările pentru un *Fond de Teatru Român*³⁶.

Din considerente de solidaritate în cadrul societății românești din statul dualist, asociațiile cultural-naționale s-au sprijinit permanent. *Reuniunea învățătorilor gr. or. din dieceza Caransebeșului* a decis în 1890 să sprijine cu

³² Cf. I. Hangiu, *Dicționar al presei literare românești (1790-1982)*, București, 1987, p. 201-312.

³³ Radu Vlad Litanu, *Membrii Societății Academice Social-Literare „România Jună” din Viena prezenți din toate ținuturile locuite de români și contribuția lor la dezvoltarea societății românești*, în *Almanahul Parohiei Ortodoxe din Viena*, Viena, 1977, p. 11-18.

³⁴ *Ibidem*

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Familia*, Oradea, An XX, Nr. 32, 1884, p. 66-67. Cititorii-abonați din Timișoara, Lipova, Arad, Caransebeș, Reșița, Lugoj, Oravița ș.a.m.d.

bani *Fondul de Teatru Român*³⁷. De altfel, după 1890 prezența intelectualilor greco-ortodocși din Banat este tot mai accentuată în publicațiile și în adunările cu caracter cultural și național din Transilvania. Enea Hodoș, profesor la *Institutul Teologic și Pedagogic* din Caransebeș colabora cu alți membri ai *Societății Pentru un Fond de Teatru Român* din Brașov, Sibiu și alte orașe, alături de ardelenii Zaharia Boiu, Antoniu Papp, Virgil Onițiu ș.a.m.d.³⁸. Tot mai multe cronici teatrale apar în ziarele bănățene, ceea ce denotă o maturizare a intelectualilor români; este etapa selecției materialului scenic în funcție de cerințele publicului³⁹. Este evident că rămâneau în atenția redactorilor ziarelor bănățeni și ardeleni numai acele creații artistice destinate scenei și solicitate de un public cu o pregătire culturală medie⁴⁰.

Scopul declarat al unor publicații era popularizarea criticii unor societăți din afara spațiului moral și spiritual românesc. La Cernăuți, C. Beraru traducea, din Grillparzer, tragedia *Valurile muerii și amorului*, în ziarul *Patria*. Pentru a-și îndeplini programul său național și românesc, același ziar publica medalioane ale personalităților reprezentative din cultura românească, precum compozitorii Ciprian Porumbescu și George Enescu⁴¹.

Conform noii orientări, învățătorii, preoții, avocații și studenții gimnaziali au încercat și în cea mai mare parte au reușit să ofere publicului piese de teatru originale sau „adaptări după autori români și străini”. Remarcăm în acest sens piesa de teatru *Sătenii*, de Vasile Popovici, preot-învățător din Pătaș⁴², și *Grănicerul*, de preotul-învățător Ioan Velovan din Ohaba-Bistra⁴³.

La începutul secolului XX, *Fondul de Teatru Român* avea deja susținerea noii generații cultural-naționale din România, Cernăuți, Budapesta, Viena ș.a.m.d.

Erau necesare noi direcții de acțiune. La Brașov, un Comitet pentru

³⁷ Arhiva Episcopiei Caransebeș, Registrul 9/1890. Fond Reuniunea învățătorilor din Caransebeș, 1890/1, f. 1-7.

³⁸ Bucur Țincu, „Foaia ilustrată” din Sibiu, în *Reviste literare românești din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea*, București, 1974, p. 5-21.

³⁹ I. Hangiu, *op. cit.*, p. 141. Despre cronicile teatrale din „Foaia de Duminecă” din Timișoara. Sunt prezenți cu articole, George Cătană, Valeriu Braniște, Coriolan Brediceanu ș.a.m.d.

⁴⁰ *Rândunica. Foaie literară-beletristică*, Sibiu, An 1, Nr. 10, 1894, p. 2. Tipul de scenetă este cel publicat de Carol Scrole, „Prietenii nedespărțiți sau Sfântul Dumitru”.

⁴¹ C. Longin, *Istoria literaturii române din Bucovina în 1775-1918 (în legătură cu evoluția culturală și politică)*, Cernăuți, 1926, p. 17-18.

⁴² *Ibidem*, p. 61.

⁴³ Cf. I. Velovan, *Grănicerul, Dramă populară în două acte și cântec*, Caransebeș, 1903.

Înființarea unui *Fond de Teatru Român*, în ședința din 21 iunie 1903, a stabilit planul pentru întreaga Monarhie austro-ungară. Participau delegați și din Banat, așa cum menționa *Calendarul Minerva* din 1903. Cu acest prilej s-a hotărât să se creeze stipendii (burse) din bugetul *Societății*, pentru tinerii talentați care, după terminarea studiilor, urmau să se întoarcă în regiunile de unde proveneau și să-și pună talentul în slujba poporului prin piese de teatru, serate, concerte și asociere cu celelalte societăți culturale românești⁴⁴. Comitetul de acțiune și-a propus să sprijine autorii români de teatru, să studieze în domeniul respectiv și să editeze o revistă de teatru⁴⁵.

Așa cum s-a decis anterior, la adunările generale ale reuniunilor învățătorești și la adunările generale ale A.S.T.R.A. participau, mai ales după 1903, și reprezentanți ai *Societății Pentru un Fond de Teatru Român*. Astfel, adunarea generală A.S.T.R.A. de la Timișoara, din 21-22 septembrie 1904, s-a deschis la 21 septembrie cu întâmpinarea reprezentanților Comitetului Central al A.S.T.R.A. din Sibiu, dr. Elie Miron Cristea și Eusebiu Roșca, de către membrii despărțământului local, dr. Traian Putici, Emanoil Ungureanu ș.a.m.d.⁴⁶. Remarcăm faptul că membrii conducerii despărțământului Timișoara al A.S.T.R.A. erau și membri în conducerea filialei timișorene a *Fondului de Teatru Român*. În același timp reprezentanții bănățeni ai *Fondului* au mulțumit „Asociațiunii” sibiene prin cuvântarea dr. George Dobrin din Lugoj. În cuvinte elocvente, avocatul lugojan a asigurat A.S.T.R.A. de colaborarea deplină a *Societății Pentru un Fond de Teatru Român*⁴⁷.

Tot mai mulți dascăli români din Banat organizau în școli spectacole cu piese din „istoria națională”, precum *Apus de soare*, de Barbu Ștefănescu Delavrancea, înfruntând adesea sancțiunile inspectorilor școlari regești. Dealtfel, școlile dețineau biblioteci în care nu lipseau ziare românești și broșuri cu piese de teatru din istoria românilor⁴⁸.

⁴⁴ Vasile Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, 1968, p. 7-13.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 37.

⁴⁶ *Telegraful Român*, Sibiu, An LII, Nr. 97, 7-20 septembrie 1904, p. 390.

⁴⁷ *Drapelul*, Lugoj, An IV, Nr. 105, 9/12 septembrie 1904, p. 1.

⁴⁸ Cf. I. Hangiu, *op. cit.*, p. 259, *Ziarul Răvașul* din Cluj, cu o largă circulație în Banat, publica în 1904 drama „Apus de Soare” de Barbu Ștefănescu Delavrancea.

Unele „comedii” ale autorilor români erau „localizate” sau adaptate publicului bănăţean descriind situaţii din lumea satului – astfel, la Caransebeş, cassina română a adaptat piesa *Peatra din casă*, de Vasile Alecsandri⁴⁹.

Reuniunea de cântări și muzică din Ghilad a ținut în localitate, la 7/12 ianuarie 1906, în clădirea școlii confesionale ortodoxe române, un spectacol: corul țărănesc a interpretat „Așa-i românul” iar diletanții au interpretat piesa de teatru *Mureea și bărbatul*, comedie a învățătorului George Cătană din Valeadeni⁵⁰. La Izvin, *Reuniunea de cânt și muzică* locală a susținut cântece corale de Ioan Vidu, învățător greco-ortodox din Lugoj și de Anton Pann. S-a interpretat pentru publicul comunei piesa de teatru *Vine Vlădica*, de A. Papp⁵¹. Dacă adunările generale ale *Fondului de Teatru Român* nu includeau și comunele bănăţene, în schimb emulația acestora se revărsa dinspre orașele în care se desfășurau, spre satele în care activitățile culturale erau aproape săptămânale.

Dinspre Budapesta, în această perioadă, publicațiile *Societății Studenților Români „Petru Maior”*, îndrumate de Iosif Vulcan și coordonate de Octavian Goga, Ștefan Birăuțiu ș.a.m.d., se orientau spre susținerea *Societății Pentru un Fond de Teatru Român*. Orientarea devine evidentă mai ales după moartea lui Iosif Vulcan (1907). Încetarea activității *Familiei* de la Oradea în 1906, nu a lăsat un spațiu neacoperit din punct de vedere al susținerii și îndrumării activității teatrale pentru românii din Monarhia austro-ungară⁵².

La adunarea generală de la Lipova, *Fondul de Teatru Român* a inclus în programul său din 1906 și comedia într-un act, *Furtuna casnică*, de Ferieu, tradusă și adaptată de X și susținută pe scenă de trupa lui Zaharia Bârsan⁵³.

La Comloșul Mare, *Fondul de Teatru Român* l-a avut printre susținători, în această perioadă, pe Iuliu Vuia, preot-învățător cu preocupări istoriografice, membru al societăților cultural-naționale. Mai tarziu el va întări grupul

⁴⁹ *Renașterea*, Caransebeș, An II, Nr. 14, 2 aprilie 1906, p. 5.

⁵⁰ *FD*, An XXI, Nr. 6, 12/25 ianuarie 1906, p. 2.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Sebastian Stanca, *Cum am înființat revista „Luceafărul” la Budapesta*, în *Revista de istorie și teorie literară*, București, 4, 1970, p. 31-32. Se grupau în jurul „Luceafărului”, „Poporului Român”, „Foi Ilustrate”, „Luptei” din Budapesta, „oțeliții” Octavian Goga, Vasile Lucaciu, George Pop de Băsești, Vasile Pop, Zaharia Bârsan, Alexandru Lăpedatu ș.a.m.d. Intransigența lor politică s-a reflectat și în revirimentul societăților cultural-naționale românești.

⁵³ *Ibidem*, Nr. 33, 13 august v. 1906, p. 3.

intelecualilor români din Caransebeș pentru susținerea A.S.T.R.A. și a filialei caransebeșene a *Societății Pentru un Fond de Teatru Român*⁵⁴. Filiala din Caransebeș a *Fondului de Teatru Român* s-a înființat în 1873. Noul Episcop greco-ortodox al Caransebeșului, Nicolae Popea (1889-1908), a fost membru fondator al *Fondului* încă din perioada sibiană, în anii '70 ai secolului al XIX-lea⁵⁵. Spiritul nou, activist și intransigent își are în Banat începuturile în 1889, odată cu instalarea sa la Caransebeș. Orientarea „șagunistă” a Episcopiei Caransebeșului a pregătit noul activism cultural și național de la începutul secolului XX. La 17/29 septembrie și 18/30 septembrie 1889, în reședința *Institutului* caransebeșean s-a desfășurat Adunarea generală a *Fondului de Teatru Român*. Cu acest prilej au devenit membri: N. Popea, protopopul Caransebeșului, Andrei Ghidiu și profesorii de la *Institutul Teologic și Pedagogic* din localitate⁵⁶. În anul următor, *Fondul de Teatru Român*, filiala Lugoj, s-a aflat într-o colaborare fructuoasă cu *Reuniunea Femeilor Române* și *Cassina română* de aici. În urma spectacolelor de cânt, dans și teatru, contribuiau cu însemnate sume de bani pentru *Fond*: Hermina Maniu, președinta *Reuniunii Femeilor Române*, membrii protopopiatului greco-ortodox în frunte cu Dr. George Popovici, preoții din Lugoj și preoții-învățători din Herendești, Satul Mic, Lugojel ș.a.m.d⁵⁷.

Pătrunderea A.S.T.R.A. în Banat (1896), întemeierea de despărțăminte ale „Asociațiunii” până la începutul secolului al XX-lea și spiritul „drapeliștilor” (1901-1918) au stabilit pentru noua generație de intelectuali acea politică de echilibru cultural care compensa în mare măsură disensiunile din conducerea P.N.R.⁵⁸. Noul activism politic (1905) promovat de P.N.R. însemna apărarea

⁵⁴ Arhiva Muzeului Județean de Etnografie al Regimentului de Graniță Caransebeș, Fond Biblioteca (nesistemizat). *Caransebeșul de altădată (Caiet IX)* de Pavel Jumanca, p. 40-42.

⁵⁵ Ioan cav. de Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*, Sibiu, 1880, p. 28. N.Popea a fost înainte de 1889 Arhimandrit și Vicar al Arhiepiscopiei Greco-Ortodoxe a Transilvaniei; până în 1873 secretar al Mitropolitului Andrei Șaguna; membru fondator al unor asociații economice și culturale, inclusiv al „Fondului de Teatru Român”.

⁵⁶ *FD*, An IV, Nr. 32, 23 august/3 septembrie 1889, p. 7.

⁵⁷ *Drapelul*, Lugoj, An VIII, Nr. 23, 14 februarie (27 februarie) 1908, p. 3.

⁵⁸ I. Cicală, *Ziarul „Drapelul” – factor activ în mișcarea națională a românilor bănățeni*, în *Banatica* 1, 1971, p. 400; *Drapelul*, Lugoj, An IV, Nr 39 din 1/4 aprilie 1904, p. 1; *Analele „Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român”*, Sibiu, Nr. VI, 1905, p. 281.

identității naționale pe tărâm electoral și parlamentar – identitatea politică avea ca temelie identitatea culturală susținută de asociațiile cultural-naționale, scria *Drapelul*⁵⁹. Redactorii *Drapelului*, adică Valeriu Brăniște, Dr. George Popovici, Mihail Gașpar, Cornel Grofșoreanu ș.a.m.d., susțineau importanța *reuniunilor culturale* și printre acestea a *Fondului de Teatru Român* ca „așezăminte naționale de cultură și viață națională”, destinate „îmăntării culturale a poporului român”⁶⁰. „Drapeliștii” noului activism aprofundau cultura națională, participau la reuniunile culturale din Reșița, Ciacova, Timișoara și Caransebeș, cu un plus de experiență și o determinare politică exemplară⁶¹.

Bănățenii erau prezenți în adunările generale ale *Fondului de Teatru Român* în Munții Apuseni, acolo unde în 1904, la Brad, activitățile culturale s-au transformat într-o „culturalizare de masă”⁶². Alături de reprezentanții *Fondului* din Brașov, Oradea ș.a.m.d., au venit din Banat: Emanoil Ungureanu (Timișoara), Dr. Petru Călcunariu (Orșova), dr. George Dobrin (Lugoj), dr. Cornel Iancu (Arad), Vasile Goldiș (Arad) ș.a.m.d. Biserica Greco-Ortodoxă din Brad, în serviciu „divin” oficiat de protopopul Victor Popovici și preotul Petre Rimbașa, Victor Popovici și diaconul Joldea era neîncăpătoare pentru poporul care asista la slujba religioasă și la discursurile invitaților; *Gimnaziul* din Brad, Expoziția etnografică a *Femeilor Române* din Brad, dizertațiile invitaților, balul, *Jubileul* (de 40 de ani) al ziarului *Familia*, donațiile de 5000 cor și alegerea noii conducere centrale a *Societății* au asigurat succesul acestei adunări generale⁶³.

Susținerea *Gimnaziului* din Brad s-a realizat și prin activitatea cultural-națională a *Fondului de Teatru Român*, prin A.S.T.R.A., bisericile Greco-Ortodoxe, cassinele române locale ș.a.m.d., reprezentate de delegații din Banat, Transilvania și Crișana. Aceasta era și o acțiune demonstrativă, împotriva *Proiectelor de legi școlare* a guvernanților de la Budapesta. Noua conducere a *Fondului de Teatru Român* aleasă în 1904 la Brad confirma rolul de președinte

⁵⁹ *Ibidem*, An V, Nr. 93 din 13/26 august 1905, p. 1-2. Articolul *Importanța reuniunilor românești și artistice*.

⁶⁰ I. Cicală, *op. cit.*, p. 399.

⁶¹ A.M.B, Timișoara. Fond Cotoșman Gheorghe *Chestionar cu date ... Protopopiatul Caransebeș, 1901-1914*.

⁶² *Biserica și Școala*, Arad, anul XXVIII, Nr. 34, 22 august/ 4 septembrie 1904, p. 243-244.

⁶³ *Ibidem*. Au fost prezenți delegați ai A.S.T.R.A. „Cuvântul” Episcopului Aradului, Ioan I. Papp și donația sa de 200 cor. au fost transmise Adunării generale prin intermediul lui Vasile Goldiș.

al lui Iosif Vulcan dar includea în Comitetul de conducere pentru următorii ani pe Vasile Goldiș, secretar consistorial la Eparhia Aradului, Virgil Onițiu (vicepreședinte), dr. Iosif Blaga, George Dima profesor la Brașov și dr. George Dobrin, avocat din Lugoj⁶⁴. Erau cei care în cuvântările lor au entuziasmat mulțimea românilor din Brad și din satele Zarandului vorbind deschis despre rolul *Fondului* și al *Teatrului* la români, progresul românilor prin cultură, necesitatea stabilirii unui canon al pieselor de teatru „potrivite pentru a se juca de publicul larg” ș.a.m.d.⁶⁵.

În sudul Banatului, *Reuniunea de Teatru* din Oravița organiza un fructuos schimb cultural cu societățile corale din România, în primii ani ai secolului XX; prin Elia Trăilă⁶⁶ în aceeași perioadă la Oravița erau invitate filialele *Fondului* din orașele bănățene⁶⁷.

Caransebeșul, prin cassina română invita trupe de teatru maghiare, trupe de operă maghiare și membrii ai Conservatorului din București (1905)⁶⁸. În 1906, *Renașterea* din Caransebeș descria cu lux de amănunte Adunarea generală a *Fondului de Teatru Român* de la Lipova, insistând asupra operelor, operetelor și cântecelor populare interpretate de cântăreți români⁶⁹.

Episcopia Greco-Ortodoxă a Caransebeșului, *A.S.T.R.A. – despărțământul Caransebeș, Cassina română* din localitate și *Reuniunea învățătorilor români din dieceza Caransebeșului* au susținut permanent după 1868 și mai ales la începutul secolului al XX-lea coriștii și „diletanții români” din Banat⁷⁰. Coriștii din Chizătău, Rusca Montană, Marga ș.a.m.d., se încumetau să organizeze adevărate turnee prin Banat – alături de melodiile populare sau prelucrări după acestea, coriștii și „diletanții” interpretau și piese de teatru. Corul țărănesc din Chizătău condus de C. Marcu a făcut un astfel de turneu la

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ „Membru ajutător” al Fondului de Teatru Român.

⁶⁷ I. Munteanu, *op. cit*, p. 248.

⁶⁸ *Renașterea*, Caransebeș, An I, Nr. 1, 13/26 noiembrie 1905, p. 8, articolul *Teatru*.

⁶⁹ *Ibidem*, An II, Nr. 33, 13 august, 1906, p. 3. Valeria Papp și Valeria Oros au interpretat opere de Pergolese, Bizet, Slausky; cântece ale vestitului Haza Ghiutiu din Abrud; cântece interpretate de Valeria Papp, precum „Mara curge”, „Darul României”, „Sub arini” ș.a.m.d.

⁷⁰ A.M.B, Timișoara, Fond N. Ilieșiu, *Răspuns la Chestionarul... comunele Ciclova Montană, Mehadia, Jebel, Cenad, Domașnea, Sânandrei, Fizeș, Marga, Dalboșeț, Igras, Dognecea, Slatina Nouă, Gruia* ș.a.m.d.

Vârșeț, interpretând cu acest prilej comedia populară „*Norocul*”, 1901⁷¹. Astfel de spectacole au avut loc la Reșița, Caransebeș, Lugoj, Timișoara, Bocșa Română între 1890 – 1914.

În România, în 1906, cu ocazia celor „40 de ani de domnie glorioasă a regelui Carol I și a 1800 de ani de la colonizarea Daciei de către romani”, au participat reprezentanții acestor coruri. Momentul *Expoziției Jubiliare de la București* (1906), cu participarea cassinelor române din Banat, a contribuit la întărirea „edificiului național”, la perfecționarea coriștilor și diletanților bănățeni. Mișcarea filarmonică și teatrală din România a reprezentat, începând cu anul 1906, un model pentru viitorul teatru românesc din Monarhia austro-ungară⁷².

Spectacolele de „cânt și muzică” ale cassinelor române din Banat reprezentau prilejuri pentru membrii filialelor *Fondului de Teatru Român* din respectivele localități de a prezenta „coriștilor itineranți” scopurile *Societății*. La Bocșa Română astfel de spectacole erau coordonate de membrii fondatori ai *Fondului*, adică de M. Gașpar și I. Marcu – oameni ai Bisericii greco-ortodoxe, militanți de seamă pe plan politic și cultural⁷³.

Episcopia Greco-Ortodoxă a Aradului era reprezentată în conducerea centrală a *Fondului de Teatru Român*. Încă din 1904, Episcopul Greco-Ortodox al Aradului, Ioan I. Paap, s-a dovedit un susținător permanent al *Societății*, așa cum erau membrii *Consistoriului* și ai *Institutului școlar* din localitate⁷⁴.

Aradul, reprezentat de Vasile Goldiș, a condus în 1906 Adunarea generală a *Fondului*, dându-i o tentă de adevărată manifestare națională⁷⁵. Dealtfel, din 1908 și mai ales în perioada 1908-1910 toate societățile cultural-naționale în frunte cu A.S.T.R.A. au militat pentru alfabetizarea țăranilor și meseriașilor români din Banat, pătrunderea asociațiilor prin adunări și membri ajutători în lumea satului⁷⁶. În 1908, *Fondul de Teatru Român* și-a ținut adunarea generală la Oravița. Președintele filialei locale, dr. Coriolan Grădinaru, s-a pronunțat cu acest prilej pentru coborârea culturii în lumea satului și, pe acest temei, înființarea de filiale în întreg Banatul. Astfel „s-a început această acțiune

⁷¹ *Familia*, Oradea Mare, An XXXVII, Nr. 3, 25 februarie/10 martie, 1901, p. 88/89.

⁷² I. Crișan, *Teatrul din Oravița*, Reșița, 1968, p. 56-59.

⁷³ Cf. *FD*, pe anii 1890-1918; S.J.A.N.C.S., Fond Episcopia ortodoxă română a Caransebeșului; *Ibidem*, Fond A.S.T.R.A. – Despărțământul Bocșa Montană.

⁷⁴ *Biserica și Școala*, Arad, An XXVII, Nr. 34, 22 august/14 septembrie 1904, p. 244.

⁷⁵ *Renașterea*, Caransebeș, An II, Nr. 33, 13 august v.1906, p. 3.

⁷⁶ *Drapelul*, Lugoj, An IX, Nr. 5, 13/16 ianuarie 1909, p. 2.

de interes național⁷⁷, scria ziarul *Drapelul*⁷⁷. Tot mai des sunt prezentate publicului bănățean piesele de teatru ale lui I.L. Caragiale, prin intermediul unor reviste din București, care aveau abonați printre românii din Monarhia austro-ungară⁷⁸.

Extinderea *Fondului* a dobândit și o tentă interconfesională deoarece în 1909, dr. George Popovici și parohii greco-ortodocși Ioan Popovici și Ioan Velecelean din Lugoj au acționat pentru extinderea activității acestei societăți și în rândul greco-catolicilor⁷⁹. Pentru sporirea *Fondului* cu noi contribuții bănești, *Societatea Femeilor Române* din Lugoj a donat 3030 cor⁸⁰. Cum este de observat, între 1905-1910, noul activism politic se întemeia pe activismul cultural după direcția stabilită încă din 1904-1905 de ziarul *Drapelul* din Lugoj. Această direcție nouă se datora, în mare parte, intelectualilor eclesiali și civili ai noii generații, cooptați în conducerea filialelor *Fondului*⁸¹.

În 1910, despărțământul Ciacova al A.S.T.R.A. susținea „serate teatrale” în localitate și în satele din jur, precum la Cebza și Lighed⁸². Pătrundeau în localitățile bănățene curente politice noi, precum cel al socialismului, înfierat de Biserica Greco-Ortodoxă, considerat periculos și străin românilor. În publicații din statul-ungar, piese de teatru din repertoriul european, cu specific muncitoresc, erau publicate destul de rar. Acestea au circulat și în lumea orășenească bănățeană, dar nu s-au bucurat de adaptarea lor de către diletanții români⁸³. Concertele de muzică și spectacolele de teatru încheiate cu banchete în stil tradițional au rămas pe gustul publicului românesc din Banat și Transilvania⁸⁴. Studiile, analizele fenomenului teatral românesc își găsesc acum o *bază ardeleană*. Soarele răsărea de la București și pentru intelectualii ardeleni Emil Isac, Horia Petra-Petrescu, Zaharia Bârsan ș.a.m.d. Formați în climatul pentru

⁷⁷ *Ibidem*. Cf. *FD*, An XXIII, Nr. 35, 21 august 1908, p. 5

⁷⁸ *Revista Tinerimei. Revistă pentru Tinerimea Școlară*, București, An V, Nr. 13, 1 aprilie 1908, coperta a II-a.

⁷⁹ V. Popeanga, *Idem*.

⁸⁰ *Drapelul*, *Idem*.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Tribuna*, Sibiu, An XLII, Nr. 4, 1911, p. 592.

⁸³ *Adevărul. Foaie pentru poporul muncitor român*, Budapesta, 1911, p. 3. Publică traducerea piesei de teatru „Minerul” de H. Ibsen.

⁸⁴ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, An LXXIV, Luni-Marți în 11(24) Octombrie 1911, p. 3. Concertul de la Alba Iulia al “Societății Pentru Fond de Teatru Român”, din 29 octombrie 1911.

un *Fond de Teatru Român* din Monarhia austro-ungară, ei își publicau „articolele teatrale” despre I.L. Caragiale și Barbu Ștefănescu Delavrancea în revistele de specialitate din București⁸⁵.

Ultima mare manifestare a *Societății* în Banat, înainte de Primul Război Mondial, a fost Adunarea generală din Caransebeș (1913), la care au participat delegați ai filialelor din Banat, Transilvania și „părțile ungurești”. Cu acest prilej, Vasile Goldiș a lansat încă odată solicitarea de extindere a Fondului și de unificare a filialelor. Au fost cooptați ca membri ai filialei caransebeșene, profesori mai tineri ai *Institutului* din Caransebeș: M. Ienciu, G. Lobonțiu, St. Jianu ș.a.m.d., cu intenția întăririi și „întineririi” conducerii *Societății*⁸⁶

La 9-10 noiembrie 1913, în Caransebeș, cu ocazia *Reuniunii învățătorilor gr. or. români din dieceza Caransebeșului* și în spiritul convergenței culturale, s-au strâns bani pentru un *Fond de teatru românesc*. Această activitate a fost condusă de dr. I. Mișu și V. Onițiu. La această acțiune au participat companii de teatru precum cea a lui I. Brezianu și M. Ciucurescu. Reuniunea s-a transformat într-o manifestație de masă; sub conducerea Episcopului Caransebeșului, dr. Elie Miron Cristea (1910-1922), s-au desfășurat festivalurile de cântece țărănești. Au luat parte activă intelectualii bănățeni și ardeleni: Filaret Musta, Iosif Traian Bădescu, Iosif Olariu, Roman Ciorogariu, M. Ivan, dr. Ioan Stoia din Sibiu, Andrei Ghidiu, George Popovici, G. Sârbu, Al. Popovici, Trifon Milea, G. Petrescu, S. Șandru ș.a. Și-au dat concursul: corul din Lugoj, condus de Ioan Vidu, corul din Turnu Severin (România), condus de I. Ștefan Paulian, corul din Caransebeș, condus de Antoniu Sequens, corul din Reșița, condus de Iosif Velceanu, corul plugarilor din Mercina, condus de M. Miclea⁸⁷. Alături de reprezentanții Bisericii Greco-Ortodoxe și ai *Fondului de Teatru Român*, la această manifestare au participat: Vasile Goldiș, I. Maniu, E. Ungureanu, dr. Valeriu Braniște, I.M. Roșiu, Șt. Petroviciu, Titu Hațeg, Gh. Duca de Cadar,

⁸⁵ *Rampa. Teatru, muzică și artă*, București, An II, Nr. 197, 1912, p. 2. Ziarul și eseurile de specialitate semnate de directorul publicației, N.D. Cocea. Secretarul “Fondului de Teatru Român” era Horia Petra-Petrescu, cf. I. Hangiu, *op. cit.*, p. 13.

⁸⁶ *FD*, An XXVII, Nr. 45, 10 noiembrie/ 23 noiembrie 1913, p. 4; Adunarea generală a „Fondului” s-a desfășurat în Sala de lectură a Institutului Teologic și Pedagogic din Caransebeș.

⁸⁷ *Învățătorul bănățean*, Lugoj, An III, Nr. 7-10. Septembrie-Decembrie 1939, p. 163-167. Studiul *Amintiri* de dr. Cornel Corneanu.

dr. N. Vecerdea din Braşov, Octavian Goga, dr. Aurel Cosma, Ştefan Jianu, I. Marcu, Iuliu Vuia, G. Lipoveanu o.a.⁸⁸.

În preajma Primului Război Mondial a apărut, la Braşov, *Revista teatrală*, ca organ al *Societăţii Pentru Fond de Teatru Român*, având ca redactor pe Horia Petra-Petrescu, care era şi secretarul asociaţiei. Revista îşi propunea să răspândească „scrişul şi vorba naţională”, cultura teatrală românească în satele şi oraşele Transilvaniei, Banatului şi „părţilor ungureşti”. Ca atare, revista a publicat piese de teatru (unele dintre ele preluate din publicaţii anterioare), din Fr. Schiller, I.L. Caragiale, V. Alecsandri ş.a.m.d. Erau cuprinse în paginile revistei studii despre istoria teatrului la români, personalităţi ale scenei româneşti precum Gh. Dima şi Agatha Bârsescu ş.a.m.d.⁸⁹.

În primele luni ale anului 1914 diletanţii din Banat au avut răgazul să susţină spectacole cu piese precum *Domnul notar*, de Octavian Goga⁹⁰. Printre ultimele atitudini în direcţia teatrului pentru românii din Monarhia austro-ungară, este articolul lui Emil Isac, apărut în *Noua revistă română* din Bucureşti. El a remarcat ca un presentiment pentru războiul ce avea să întrerupă eforturile românilor în acest sens: „lipsa unui teatru românesc în Transilvania”⁹¹.

Împrejurările materiale dificile şi izbucnirea Primului Război Mondial au împiedicat realizarea *Societăţii Pentru un Fond de Teatru Român*. Noile realităţi şi realizările culturale au dovedit că *Fondul* şi-a îndeplinit menirea istorică: aceea de maturizare cultural-naţională a românilor din Monarhia austro-ungară, în perspectiva înfăptuirii unirii din 1918.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ I. Hangiu, *op. cit.*, p. 138

⁹⁰ *Ibidem*, p. 17.

⁹¹ *Ibidem*.

DIE ROLLE DER BANATER IN DER GESELLSCHAFT FÜR EIN „RUMÄNISCHES THEATERFOND“ (1870–1914)

Zusammenfassung

In der zweiten Hälfte des XIX. Jahrhunderts haben die national-kulturelle Gesellschaften aus dem Banat die spezifischen Bedingungen für die Bildung eines rumänischen nationalen Bewusstseins vorbereitet. Unter diesen kulturellen Gesellschaften befand sich auch Die Gesellschaft für ein Rumänisches Theaterfond, gebildet in Deva im Jahre 1870.

Die Gesellschaft wurde ziemlich breit verbreitet, sie hat durch ihren Zweigstellen gehandelt für die Einbeziehung der rumänischen Intellektuellen vom Welt der Banater Dörfer und Städten, unabhängig von ihrer ausgeübten Politik oder Religion.

Der Ziel der Gesellschaft war die Förderung der rumänischen Sprache, der rumänischen Bräuche und Traditionen. Besonders wurden es Fonds gesammelt für ein zukünftiges rumänisches Theater in der Österreich-Ungarischen Monarchie.

Die schweren Lebensbedingungen und das Beginnen des Ersten Weltkrieges haben die Bildung einer Gesellschaft mit einem Zentralsitz und die Nützung der Fonds für die Bildung eines rumänischen Theaters verhindert. Trotzdem hat die Gesellschaft ihren historischen Ziel erreicht, und zwar die national-kulturelle Entwicklung der Rumänen aus dem ungarischen Staat, in der Erwartung der Leistung der Großen Vereinigung aus dem Jahre 1918.